

I framtiden.

Det är en afton sent på året. Månen står högt öfver Mariabärg, glittrar på Mälarens bölja som kanske snart kryper under sitt vintertäcke, lyser skarpt på Riddarholmens åldriga byggnader, kastar ett vänligt skimmer öfver Kornhamns klumpiga skutor och gamla husgafflar samt har också ljus kvar för Kungsholmslandet där borta. Söder Mälarstrand ligger nedanför bärgväggen i djup skugga, men här äro nutid och framtid, under det taflan framför oss tillhör gamla Stockholm. Det är endast de nya tornspirorna som höra till det nya, och likväl äro de ej annat än förnyade påminnelser om forna tider, då hela Stockholm utgjordes af de hopträngda husmassorna i inre staden och Klara torn reste sig öfver en föga bebyggd förstad, under det Södermalms bärg stupade rakt ned i sjön med knapt utrymme för några fiskarkojor och ett litet båtvarf vid klippans fot.

Söder Mälarstrand är ett nutidsverk . . . Se, nu drifves mörkret på flykten af ett femtiotal gaslyktor som kasta ett skarpt ljus öfver den breda gatan från Mariahissens hus och den nya, ståtliga uppfartsvägen, sprängd i bärgen ända upp till Hornsgatan, ett kraftigt bevis på nya Stockholms skönhetssinne, trägna arbetsflit och praktiska framtidsblick samt äfven ett intyg om hvad vårt samhälle kan offra i penningar, när det gäller allmännyttiga företag.

Det storartade vägbyggnadsarbetet kräde en tid af *fem* år och en utgift af omkring *en million kr.* Den genom sprängningen lodrätt formade bärgväggen, som blänker i lyktkenet, sträcker sig från Mariahissen på en längd af öfver 400 meter fram till uppfartsvägens början, hvarest denna fortsätter på en sträcka af 266 meter, med en stigning af 1 på 30 till ett hvilplan, där vägen kröker in i den

genom sprängningen bildade och af bärgväggar på 10 och 12 meters höjd omgifna körbanan, hvilken, liksom hela uppfartsvägen, är 18 meter bred och leder ända fram till Hornsgatan, på en punkt öfverbygd af en bågbro af järn vid Lundagatan som går högt öfver hålvägen.

Det är ett stolt verk, utfördt närmast under ledning af löjnant P. A. L. Lindahl, men blott *ett* af de många som fullbordats under stadens byggnadschef, major C. J. Knös, en af nya Stockholms vägbrytare som gifvit ritningar till ett stort antal byggnadsverk både öfver och under jord och hvars namn, jämte stadsingeniören H. Ygbergs, alltid skall hågkommas, när talet faller på Stockholms kommunala utveckling under 1880-talet.

C. J. Knös.

Under major Knös' chefskap har en mängd offentliga *husbyggnader* utförts, såsom stadens ofvan nämnda flera nya sjukhus och här förut likaledes påpekade nya läroverkshus, liksom flere *vattenbyggnader*, t. ex. kajen nedanför riddarhuset, kajerna vid Munkbron och Tegelbacken samt betydliga ombyggnader af stödmurar vid olika ställen af Norrström och reglering af Riddarholmens norra och västra stränder, de stora *brobyggnaderne*, Vasabron och Kungsbron, samt nya bron öfver Stallkanalen, vidare de omfattande *hamnbyggnaderne* till Stadsgårdens ordnande och anläggande af Värtahamnen.

Utom dessa till ej ringa del storartade byggnadsverk, ha *gatu- och trumbyggnadsarbeten* drifvits i stor utsträckning, och större delen af det underjordiska afloppssystemet har utförts.

Vattenledningen har utvidgats med två nya reservoarer, ett nytt pumpverk jämte maskin- och ångpannehus, fyra filterbassänger samt utsträckning af ledningarna i mån af stadens tillväxt. *Renhållningsväsendets* ordnande tillhör också detta skede af Stockholms offentliga arbetshistoria, med ny kasern å Södermalm, anläggning af Spånga- och Löfsta järnväg med tre laststationer inom staden samt byggnader vid Riddersvik och Löfsta.

Dessa, i förhållande till stadens tillgångar verkligen storartade, företag, för hvilka framtiden otvifvelaktigt skall känna sig tacksam, tänker man dock vanligtvis icke mycket på, under det man t. ex. åker Strandvägen fram till Djurgården eller tager i betraktande de nya husen vid Narvavägen eller söker upp de tomter som ännu återstå att bebygga eller ombygga på gamla Ladugårdslandets nya Östermalm. Det är den stadsdelen som jämte Vasastaden företrädesvis kallas *nya* Stockholm, men snart är det icke nytt, då det nya däremot uppstår i synnerhet på Södermalm, där hittills öde tomter bebyggas och de gamla träkojorna alt mera försvinna och lemna plats

för höga tegelstenhus, af hvilka en stor del ty värr utgöres af föga trefliga hyreskaserner, men dock genom lag och förordning tvingas att bjuda på sundare bostäder än som förr fordrades.

Ännu hänga många små kojor på branten ofvan för den nya uppfartsvägen, men deras tid är nog snart till ända. Med dem försvinna ock de små trädgårdarne. I ersättning får västra Södermalm Tantolundens stora park samt anläggningar kanske ej blott på Högalidsbärg, utan äfven på gamla Skinnarviksbärg, väster om uppfartsvägen.

Med stadens omskapande följer ock en förändring i invånarnes lefnadsvanor, liksom i åsichter och tänkesätt. Offentligheten gör sig allt mera gällande, och det är icke samma tankar och känslor hos den som inom den trånga familjekretsen betraktar världen från den lilla trädgårdstappan på bärgslutningen som hos den hvilken tränges med det myckna folket i den stora parken och har sitt hemvist i ett vidlyftigt hus med kanske hundratals andra hyresgäster.

Den omnämnda uppfartsvägen är ej tillräcklig för mer än *västra* delen af Södermalm. Skall hela den stora stadsdelen närmare förenas med det öfriga Stockholm, fordras flera uppfartsvägar, och därpå har man äfven tänkt under 1880-talet, fastän man ej kom längre än till några förslag i olika riktningar. Först sedan något i det afseendet förverkligats, kan man börja tala om ett riktigt nytt Stockholm. Under det hela samhället drager nytta af en så lättad samfärdsel med en hittills föga gynnad stadsdel, skall den senare särskildt vinna därpå, och det är beräknadt, att uppfartsvägarne skola öka tomtvärdet på Södermalm ända bortåt *sjuttio millioner* kr.

Södermalms bärg måste genombrytas samt här och där huggas af. De äro för omedgörliga att helt och hållet undanskaffas, men i andra delar af Stockholm skall man nog fortsätta med detta borttagande eller åt minstone betydliga minskande af backar hvarmed man hållit på under 1880-talet och hvilket af många betraktats som ett lika onödigt som kostsamt arbete, ehuru det i själfva verket torde vara ett bland de nödvändigaste och de mest bidragande till de fördelar, att icke säga välgärningar, som äro en följd af lättad samfärdsel. Den stora fördel som gator med ringa lutning ha framför andra med svåra backar kan till och med räknas ut i pengar.

Det ligger i tidens och kanske ännu mera i framtidens syften att »nivellera» och jämna ut. Den ofvan nämnda uppfartsvägen är ett af tecknen därtill, men kommer nog att efterföljas af flera och grundligare, hvilket gäller icke blott stadens yttre utseende, utan äfven inre förhållanden.

Hvad är det som skimrar i månljuset, när vi kasta våra blickar från Söder Mälarstrand öfver vattnet till motsatta sidan? Gamla sta'n har försvunnit, och vi skåda en helt ny stadsdel med breda, trädplanterade farvägar och nästan lika breda gångbanor mellan palats för handelsbodas och affärslägenheter af alla slag. Inga brinkar och gatustigningar synas. Allt är jämt och slätt och inga hinder för människors och varors snabba framskaffande, vare sig med ånga, elektrisk rörelse eller hästkraft. Detta finna invånarne vara helt naturligt och kunna ej fatta, huru det någonsin kunnat vara annorlunda. Men mera folk än på vår tid i »staden mellan broarne», såsom det fordom hette, är det icke. Där bo fortfarande endast 12,000, ett fåtal i jämförelse med Södermalms 345,000 samt Norrmalms och Östermalms 380,000 och Kungsholmens 138,000.

Invånarantalet är icke någon mänskensfantasi, utan en hos stadens myndigheter 1888 uppgjord ungefärlig beräkning öfver Stockholms blifvande folkmängd. Beräkningen har gjorts med kändedom om huru många invånare kunna rymmas på 100 kv.-meter bebyggd tomtyta samt då man vet, att folkmängdens täthet beror icke blott af husens antal och höjd, utan äfven af om de äro inredda i små lägenheter eller i våningar på många rum.

Framtiden kommer otvifvelaktigt att göra många förändringar i bostadsförhållandena, men man har funnit, att Stockholm, utan utvidgning af närvarande område, skall kunna hysa 875,000 människor. Det har uträknats hos stadsfullmäktige.

När man hunnit så långt, skall dock väl ännu finnas åtskilligt kvar af det Stockholm som nu kallas det nya, ty det går sannolikt fortare än hvad man föreställer sig att höja invånarantalet med 5 eller 600,000 — blott de två eller tre första hundratusen uppnåts. På de senaste femtio åren har Stockholms folkmängd tredubblats, och på kommande femtio går tillväxten otvifvelaktigt ännu hastigare. Innan medlet af nittonhundratalet kan staden möjligtvis ha kommit till de ofvan nämnda 8 eller 900,000. Den som då forskar i Stockholms gamla förhållanden och en sen aftonstund i riksbiblioteket låter tjänstemännen leta fram ett dammigt exemplar af vårt »Nya Stockholm», ler nog med ett ömkande uttryck öfver »fortidens naiva uppfattning», men nödgas kanske också erkänna, att Stockholm redan i slutet af föregående århundrade hade tagit ett stort steg framåt samt att i synnerhet 1880-talet visade sig ganska lifaktigt.

»Det var då man började bygga mera efter hälsovårdens fordringar och i en smakfullare stil», säger forskaren och vänder sig till ett ungt fruntimmer som håller på med ett vetenskapligt verk, »och som doktorn vet, hittade man då på att hissa upp folk till Söder-

malm, ty af de stora uppfartsvägarne fans bara en enda, och man öppnade högskolan och erkände kvinnans rätt icke blott att inhemta kunskaper, utan äfven att använda dem, något som man under lång tid nekat henne. Redan då började hon undervisa både i högskolan och arbetareinstitutet och tog äfven sina första fjät på tidningsvägen samt egnade sig åt många andra sysselsättningar hvilka förut kallats okvinliga, men började erkännas som gemensamma för könen.»

»Ja, 1880-talet var icke så enfaldigt», medgifver doktorn, »men hvem har tid att tänka på det nu? Det skall väl ej heller alltid anföras som en storartad förtjänst, hvad som verkligen icke var annat än en skyldighet, att vi kvinnor började erkännas som samhällsmedlemmar.»

»Nå, det årtiondet gjorde väl mer än det», menar forskaren. »Det utvecklade en mängd nyttiga uppfinningar, arbetade för nykterheten, verkade för kroppsarbetarnes förbättrade ställning samt sökte ordna fattigvården efter en verksammare plan, ryckte upp undervisningen och ifrade för stärkande kroppsöfningar. Då såddes månget frö som sedan spirat upp och burit frukt, fastän då ännu också mycket ogräs trufdes som man icke brydde sig om eller kanske rakt af icke märkte.»

* * *

. . . Det var hvad vi tyckte oss höra och se från det nya Stockholm som skall finnas om sextio eller sjuttio år eller ännu längre in i framtiden, men som har sin rot i våra dagars.

Huru den svenska hufvudstadens öden än må utveckla sig, skall denna utveckling dock till stor del växa upp från den grund som lades mot slutet af vårt århundrade och i så mycket gaf ny riktning åt samhället. Vi skola otvifvelaktigt på de flesta områden öfverträffas af våra efterkommande, men de böra icke glömma huru vi bröto vägen för dem.

Sent skall väl också minnet utplånas af det Stockholm som lefver och verkar i våra dagar, den fagre staden med det undersköna läget som gläder infödingar och väcker beundran hos främlingar; det Stockholm som på ytan förefaller endast gladt och begifvet på nöjen och därför ofta kallas lättsinnigt och hemfallet åt flärden och njutningslystnaden, men hos hvilket hjärtat likväl klappar friskt och varmt för hvad stort och upphöjdt är; det idoga och sträfsamma Stockholm, hvars verksamhet utgör en så stor insats i det foster-

ländska arbetet; det på timliga egodelar just icke öfverflödande, men alltid känslorika Stockholm som aldrig tröttnar att visa sin människokärlek; det Stockholm som fördragsamt lemnar plats för så många olika tänkande, där så många skilda meningar sammandrabba, alla slutna inom samma gästfria famn; det Stockholm som gärna skämtar, kanske också någon gång hånar, men dock både känner fint och tänker ädelt, då det är fråga om allvarliga ting och synnerligen då det gäller fosterlandets ära och välfärd; det Stockholm öfver hvilket Sverige kan vara stolt och som den hvilken där haft sin vagga måste framför alt hålla kärt.

